

4. *Economic theory on the threshold of the XXI Century*. In Y. M. Osipov, E. S. Zotova (Eds.). Moscow: Yurist (in Russ.).
5. Zhailo, Ya., & Pokryshka D. (2011). *Economic principles of state sovereignty in a globalized world independence of Ukraine in a globalized world: the vectors of the XXI century*. Kyiv: NISR (in Ukr.).
6. Volovych, A. (2012). *Globalization: Benefits and threats to our country*. Retrieved from <http://izvestiya.odessa.ua/node/23646> (in Ukr.).
7. Lukashkevych, V. M. (2010). *Globalistics* (2nd ed.). Lviv: Novyi Svit-2000 (in Ukr.).
8. Halchynskyi, A. S. (2009). *The crisis and the global development cycles*. Kyiv: ADEF-Ukraine (in Ukr.).
9. Yurlov, F. N. (2001). The social costs of globalization. *Sotsiologicheskie issledovaniya (Sociological Studies)*, 7, 13 (in Russ.).
10. Semeniuk, E., & Tynytsia T. (2008). The dialectics of globalization in the context of the ecological imperative. *Visnyk NAN Ukrainy (Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine)*, 2, 8-24 (in Ukr.).
11. Bilorus, O. (2010). Global integration and the evolution trend of the world crisis. *Ekonomichnij Casopis-XXI (Economic Annals-XXI)*, 7-8, 3-14 (in Ukr.).
12. The National Bank of Ukraine (2012). *Monetary Review for 2012*. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=503712> (in Ukr.).
13. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2013). *Materials of the extended session from February 27, 2013*. Retrieved from <http://www.kmu.gov.ua/control> (in Ukr.).
14. *Global systemic crisis and strategic concept of transitive countries security* (2012). In O. H. Bilorus (Ed.). Kyiv: Institute of World Economy and International Relations (in Ukr.).
15. *Code of Tax of Ukraine* (2010). Retrieved from <http://www.rada.gov.ua> (in Ukr.).
16. Veklych, O. O. (2010). Sector of environmental goods and services in Ukraine – a special government patronage. *Ekonomika Ukrainy (Economics of Ukraine)*, 3, 27-34 (in Ukr.).

Received 20.06.2013

УДК 502.7(1-87)

С. А. Якимчук

аспірант кафедри економіки підприємства,
Національний університет водного господарства та
природокористування, Рівне, Україна
yakimchuk.sofia@gmail.com

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. Розглянуто досвід розвинених країн світу у сфері охорони навколишнього природного середовища. Проаналізовано сучасні інструменти та методи управління природоохороною діяльністю. Запропоновано шляхи вдосконалення системи управління природоохороною діяльністю в Україні.

Ключові слова: охорона навколишнього природного середовища, природоохоронна діяльність, економічні інструменти, екологічні податки.

С. А. Якимчук

аспірант кафедри економіки підприємства, Національний університет водного господарства та природопользования, Ровно, Украина

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ В СФЕРЕ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

Аннотация. Рассмотрен опыт развитых стран мира в сфере охраны окружающей природной среды. Проанализированы современные инструменты и методы управления природоохранной деятельностью. Предложены пути совершенствования системы управления природоохранной деятельностью в Украине.

Ключевые слова: охрана окружающей среды, природоохранная деятельность, экономические инструменты, экологические налоги.

Sofia Yakymchuk

Post-Graduate Student, National University of Water Management and Nature Resources Use, Rivne, Ukraine
11 Sobornaya St, Rivne, 33028, Ukraine

FOREIGN EXPERIENCE IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

Abstract. The aim of the article is to analyze the international experience of environmental regulation, including economic instruments and methods of environmental management, and the possibility of its application to improve the current system of environmental management activities in Ukraine. The article deals with environmental management techniques used in developed countries, including economic instruments of environmental management.

We summarize the experience of the state environmental management in such countries as the USA, Japan, the UK and other countries around the world. We analyze the environmental programs and the legal framework for the environmental protection. We considered environmental taxes applicable in the European Union. In the current economic mechanism system of Ukraine mechanisms of financing environmental protection and preferential taxation do not function. Therefore, to improve the current system of environmental taxation of Ukraine, we should establish environmental activity taxes on environmentally harmful production and consumption of goods, introduce preferential loans and elaborate system of tax benefits for enterprises, set limits on emissions and discharges of pollutants, increase tax rates of above-limit and introduce a tax on noise effects.

Keywords: environmental protection; environmental activities; economic instruments; environmental taxes.

JEL Classification: Q57

Постановка проблеми. Неefективна економічна система України призвела до нераціонального використання ресурсів і надмірного споживання енергії. У системі державного та регіонального управління не було створено заохочувальних інструментів до збереження і заощадливого використання природних ресурсів, переважала орієнтація на екстенсивне виробництво та нарощування валових показників. Низький рівень екологічної свідомості суспільства спричинив деградацію довкілля України, забруднення поверхневих і підземних вод, повітря та земель, нагромадження у великих обсягах шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва. З огляду на це ва-

гомого значення набуває налагодження оптимальних взаємозв'язків між економікою і навколишнім середовищем, задоволенням потреб суспільства та захистом довкілля.

Вихід із екологічної кризи, що триває в Україні, можливий через екологічне оновлення устаткування, інфраструктури виробництва, реформування системи управління охороною навколишнього природного середовища, удосконалення законодавчо-правового й економічного механізмів регулювання природоохороною діяльністю, використання природних ресурсів та їх відходів. Формування ефективної системи управління охороною довкілля неможливе без вивчення зарубіжного досвіду – порівняль-

ного аналізу даних, виявлення специфічних особливостей і причин, які визначають вибір конкретних механізмів управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем у сфері охорони природного середовища викладено у працях таких зарубіжних авторів, як Д. Віллер (*D. Willer*), Х. Девені (*H. Deveni*), П. Екінс (*P. Ekins*), М. Шофелд (*M. Shofeld*). Серед українських учених слід відзначити В. Андрущенко, О. Веклич, В. Мартиненка [1], Л. Мельника, К. Ритікову [2], Н. Салатюка [3], М. Хвесика [4], В. Шевчука [5] та ін.

Метою статті є аналіз зарубіжного досвіду екологічного регулювання, зокрема економічних інструментів і методів управління природоохоронною діяльністю, та визначення можливостей його застосування в Україні для вдосконалення чинної системи управління природоохоронною діяльністю.

Основні результати дослідження. Протягом кількох десятиліть на міжнародному рівні окреслилася чітка тенденція вирішення багатьох екологічних проблем. І це є позитивним моментом, оскільки і наша держава, і більшість зарубіжних країн мають багато схожих проблем, що виникають через недостатнє врегулювання системи природоохоронної функції держави. Оцінюючи ефективність прийнятих зарубіжними країнами тих або інших рішень у сфері управління охороною навколишнього середовища, легше увяти проблеми, що можуть постати в разі застосування аналогічних методів державного регулювання в Україні, а отже, визначити найбільш перспективні для нас напрями реформування вітчизняної системи управління оздоровленням довкілля.

За оцінками В. Тарановського, тільки у країнах Європейського Союзу налічується понад 150 різних механізмів управління охороною довкілля, що поділяються на адміністративні, економічні, ринкові й засновані на активній участі громадськості [4]. Усі держави застосовують на своїй території ті механізми управління, які оптимально пристосовані до моделі та стану розвитку країни.

В останні роки в управлінні процесами охорони довкілля у країнах Західної Європи важливою, на погляд В. Мартиненка, стала тенденція до звуження прямого державного управління у природоохоронній сфері й поступового переходу до більш широкого використання ринкових механізмів управління та механізмів, що дозволяють активізувати участь громадян і підприємств в охороні навколишнього середовища.

У зарубіжних країнах застосовують значний арсенал економічних важелів та засобів регулювання, які є досить ефективними і різноманітними. У результаті підвищується значення стимулюючого впливу економічних інструментів екологічного регулювання на розвиток економіки.

В європейських країнах найбільш поширеними є такі економічні механізми управління природоохоронною діяльністю [1]:

- екологічні платежі за забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів, шумове забруднення, утилізацію відходів тощо;
- платежі за споживання водних, мінерально-сировинних, земельних і рибних ресурсів;
- система застави, що передбачає встановлення надбавок до роздрібних цін на товари, утилізація яких доцільна після періоду експлуатації. Система застави застосовується у Франції, Німеччині, Італії, Фінляндії, Австрії, Великобританії та інших країнах Європейського Союзу. У Швеції система застави використовується на ринку продажу автомобілів. Завдяки цим заходам понад 90% реалізованих у країні автомобілів згодом здається на утилізацію;
- пільгові кредити і субсидії, що надаються на конкурсній основі для реалізації різних природоохоронних програм. У деяких країнах субсидії отримують ті фірми, які відмовляються від застосування пестицидів і отрутохімікатів. В останні роки у країнах Західної Європи намітилася тенденція до відмови від державних суб-

сидій при реалізації добрив. Відмова субсидіювати споживання добрив сприймається як спосіб, за допомогою якого можна зберегти ґрунти від забруднення внаслідок надмірного використання добрив і заохотити біологічні методи збільшення врожайності;

- податки за шкідливу продукцію (різні види пального, тара, мінодобрива, пестициди, миючі засоби тощо);
- штрафи за адміністративні порушення природоохоронного законодавства, що стягуються на постійній основі, коли не застосовуються виплати чи платежі, а також місцеві збори за утилізацію, очищення твердих та стічних відходів.

Необхідність запровадження екологічного податку на офіційному рівні була вперше підтверджена у першій Програмі дій Європейського Союзу з охорони навколишнього середовища (1973 р.), що пов'язувалося із реалізацією принципу «забруднювач платить». Активізація уваги до екологічних податків і платежів у країнах ЄС відбувалася у другій половині 80-х рр. XX століття у зв'язку із здійснюваним переходом у сфері охорони довкілля від командно-адміністративних до економічних методів управління.

Директорат із податків і митних зборів Європейської Комісії поділив екологічні податки на сім груп за сферами використання [5]:

- енергетичні податки (на моторне паливо, енергетичне паливо, електроенергію);
- транспортні податки (податки на пройдені кілометри, щорічний податок із власників, акцизи при купівлі автомобіля);
- плата за забруднення (емісія забруднюючих речовин в атмосферу і викиди у водні басейни шкідливих речовин);
- плата за розміщення відходів на звалищах та їх переробку і податки на ряд спеціальних продуктів (упаковка, батареї, шини, мастильні масла тощо);
- податки на викиди речовин, що призводять до глобальних змін (речовини, що руйнують озоновий шар, і парникові гази);
- податок на шумову дію;
- платежі за користування природними ресурсами.

У 2008 році у країнах ЄС надходження від екологічних податків становили близько 2,4% ВВП загалом по ЄС (табл.). Серед держав-членів питома вага екологічних податків у ВВП найвищою була в Данії (5,7%), Нідерландах (3,9%), Болгарії і на Мальті (по 3,5%), а найнижчою – в Іспанії (1,6%), Литві (1,7%), Румунії (1,8%), Латвії (1,9%) [8].

Найпоширенішими у країнах Європи є транспортні та енергетичні податки. У 2008 р. енергетичні податки склали 72% загальної суми екологічних податків в ЄС, транспортні – 23%, а податки на забруднення навколишнього середовища та користування природними ресурсами – 5%. На енергетичні податки припадає найбільша частину екологічних податків в усіх державах-членах, за винятком Мальти. Найвищі частки податків на споживання енергії зареєстровано в Литві, Люксембурзі, Чехії (по 93% загальної суми надходжень від екологічних податків) і Словаччині (90%). Транспортні податки становили майже половину всіх екологічних податків на Кіпрі (50%), Мальті (48%) та в Ірландії (47%). Питома вага податків на забруднення і ресурсокористування була найбільшою в Данії (31%), Нідерландах (17%) та Естонії (14%) [8].

Унаслідок загострення проблеми забруднення довкілля шумом у восьми державах – членах у ЄС запроваджені певні податки: в Болгарії – плата за недотримання нормативів забруднення шумом, Франції – податок на авіаційне шумове забруднення, Німеччині – збори за авіаційний шум, Угорщині – мито на зниження шуму, Італії і Нідерландах – податки на авіаційний шум, Румунії – збір за недотримання нормативів забруднення шумом, у Швеції – збори за забруднення шумом, пов'язане із посадкою літаків. Забруднення шумом пов'язують із використанням авіатранспорту, телекомунікаційних та радіолокаційних пристроїв.

У багатьох країнах держава субсидує розробку устаткування, технологій, альтернативних джерел енергопо-

тачання, енергозберезувальні заходи (Данія, Норвегія, Швеція, Нідерланди, Канада). Поширеним є такий вид субсидій, як податкові пільги. Зниження податків на більш екологічно чисті автомобілі застосовується в Німеччині, Австрії, Норвегії, Швеції, Нідерландах. У США існує такий вид державних субсидій, як вилучення із загальної суми податків дивідендів, отриманих за облігаціями. Ці суми дивідендів спрямовуються на боротьбу із забрудненням водних і земельних ресурсів, атмосферного повітря тощо.

В Іспанії, поряд із податковими пільгами, надаються особливі субсидії у розмірі до 30% інвестиційних витрат на дослідницьку діяльність щодо моніторингу довкілля, скорочення викидів і запобігання забрудненню навколишнього середовища. Субсидії на програми у сфері охорони навколишнього середовища виділяються підприємствам із державного бюджету або зі спеціальних фондів міністерств із питань охорони природи. Наприклад, в Австрії існує фонд навколишнього середовища, у Швеції – фонд щодо запобігання забрудненню внаслідок спалювання палива, у Туреччині – фонд щодо запобігання забрудненню навколишнього середовища тощо.

Установам, які здійснюють субсидування, надаються певні функції, подібні до ліцензування. У більшості країн, що використовують субсидії, чинним є порядок, згідно з яким невиконання встановлених вимог тягне за собою припинення фінансової допомоги.

У Франції, Німеччині, Італії, Фінляндії, Австрії, Великобританії та низці інших країн запроваджено податки на мастильні масла, сиру нафту і нафтопродукти [1]. Цей податок регулює збір, зберігання та утилізацію використаних масел. У Норвегії і Швеції діє податок на мінеральні добрива та пестициди. У Нідерландах наразі застосовується податок на паливо, надходження від якого використовуються для фінансування державних природоохоронних витрат і стимулювання зниження викидів двоокису сірки. За рахунок податку покривається 50% витрат Міністерства екології, включаючи витрати на запобігання та відшкодування збитку, субсидування впровадження передових прогресивних технологій з очищення і переробки, а також фінансування тимчасового розміщення хімічних відходів.

У країнах Західної Європи, починаючи ще з 1973 р., розроблено спеціальні програми охорони природи, у яких загальне визнання здобула ідея сталого розвитку, відповідно до якої екологічні та економічні цілі в динаміці збігаються, а на рівні Європейського Союзу його країни-члени виробили принципи і загальні заходи для законодавчих актів у сфері охорони природи.

У Франції контроль за охороною водних ресурсів здійснюється на основі закону, прийнятого у 1964 р. За цим законом у країні діє шість басейнових управлінь. У Великобританії відповідно до закону про водні ресурси

(1973 р.) стан якості водойм контролюють 10 регіональних водних комітетів. У Нідерландах за законом про забруднення поверхневих вод промислові підприємства і муніципалітети зобов'язані мати ліцензію на скидання відходів [3]. У Швейцарії законом про охорону водоймищ від забруднення регламентується максимально допустимий рівень вмісту забруднювальних речовин у разі скидання стічних вод. У Бельгії скидання стічних вод без ліцензії заборонено. Закон США про водні ресурси передбачає виконання 16 природоохоронних програм. Встановлено кримінальну відповідальність за свідоме скидання у водойми забруднень, що загрожують здоров'ю і життю людей [2].

Охорона довкілля є однією із пріоритетних цілей у Японії, де формування законодавства в галузі навколишнього середовища почалося у 70-х рр. XX ст. Основний закон щодо боротьби із забрудненням довкілля, який був прийнятий у 1964 р., склав юридичну та методологічну базу для подальшого формування законодавства у цій сфері. Основними механізмами охорони природи в Японії є широке застосування передових технологій, новітніх досягнень, програмно-цільового управління, активна участь у вирішенні глобальних екологічних проблем. Органом управління, що займається питаннями навколишнього середовища, є Управління з питань довкілля, засноване в 1971 р. як міністерство. Воно здійснює планування основних напрямів державної політики щодо охорони довкілля, розробку проектів екологічних законів, стандартів, нормативів, координацію всіх природоохоронних заходів.

Таблиця
Надходження та розподіл екологічних податків у країнах ЄС у 2008 р.

Країна	Надходження від екологічних податків, % ВВП	Частка екологічних податкових надходжень, %		
		Енергетичні податки	Транспортні податки	Податки на забруднення та ресурсокористування
Бельгія	1,97	63,4	29,1	7,5
Болгарія	3,54	86,7	9,4	3,9
Чехія	2,45	92,7	6,4	0,9
Данія	5,72	36,9	32,4	30,7
Німеччина	2,22	82,4	15,9	1,7
Естонія	2,36	83,7	1,9	14,4
Ірландія	2,43	52,4	47,4	0,2
Греція	1,97	60,2	39,8	0,0
Іспанія	1,63	80,0	19,0	1,0
Франція	2,11	67,9	27,4	4,7
Італія	2,43	78,3	20,4	1,3
Кіпр	3,14	50,1	49,9	0,0
Латвія	1,94	85,2	11,7	3,1
Литва	1,66	93,4	2,7	3,9
Люксембург	2,51	93,2	6,8	0,0
Угорщина	2,70	72,6	21,5	5,9
Мальта	3,52	43,0	48,2	8,8
Нідерланди	3,87	49,7	33,5	16,8
Австрія	2,41	67,7	31,2	1,1
Польща	2,59	87,1	9,7	3,2
Португалія	2,64	72,8	27,2	0,0
Румунія	1,78	79,2	20,2	0,6
Словенія	3,01	78,7	15,8	5,5
Словаччина	1,98	89,9	7,8	2,3
Фінляндія	2,73	64,8	33,2	2,0
Швеція	2,72	80,4	18,7	0,9
Великобританія	2,42	74,1	22,2	3,7
Норвегія	2,66	46,2	43,4	10,4
ЄС-27	2,39	72,1	23,0	4,9

Джерело: Складено автором за [8]

В Японії діє законодавство про контроль за виробництвом фреонів; розроблено спеціальну програму реконструкції підприємств із виробництва фреонів, обсяг фінансування якої щороку становить 48 млн. ієн. Передбачено пільги щодо кредитування та оподаткування екологічних заходів [3].

Екологічна політика Великобританії має за мету, перш за все, досягнення якісних характеристик об'єктів навколишнього середовища. Визнано за необхідне проведення оцінки довкілля до початку проектування будь-якого будівництва, а в подальшому – періодичного контролю за станом природного середовища. У процесі екологічного планування і управління початковий варіант екологічної експертизи порівнюється з іншими варіантами оцінок, що дозволяє більш оптимально визначити параметри антропогенного впливу.

У Швейцарії національна політика охорони довкілля реалізується через закони, договори, ринкові механізми, природоохоронні інвестиції, кооперацію державних та приватних структур, освіту і пропагування. Природоохоронна політика є невід'ємною складовою державних та приватних планів розвитку, її виконання забезпечується як державними структурами (депутати, міністерство, поліція), так і приватними – Лігою охорони природи, Об'єднанням з охорони природи, а також численними екологічними бюро, постійними змішаними комісіями з представників державних урядовців і членів приватних організацій.

Загальнодержавне управління у сфері охорони довкілля у США здійснюється федеральними міністерствами та відомствами на основі федерального законодавства, розробленого Конгресом США [6]. Система державного управління виділяє такі основні рівні управління, як федеральний, штатний і місцевий; перехідними ланками є міжштатний та регіональний рівні.

У Польщі питання використання і охорони середовища регламентуються Конституцією, законами, іншими законодавчими загальнодержавними актами. Дотримання законів та правил контролюється Державною інспекцією з охорони навколишнього середовища.

Висновки. Сучасний економічний механізм управління природоохоронною діяльністю, що існує в Україні, характеризується негнучкістю свого інструментарію, неконструктивністю щодо подолання суперечностей взаємодії суспільства з навколишнім середовищем. У чинному економічному механізмі України відсутні такі інструменти, як кредитування природоохоронних заходів та пільгове оподаткування. Отже, необхідним є вдосконалення механізмів управління охороною довкілля на основі використання зарубіжного досвіду.

Рухаючись у цьому напрямі, потрібно внести зміни до системи екологічного оподаткування в Україні, а саме:

- запровадити оподаткування продукції та упаковки, що містить екологічно небезпечні речовини;
- запровадити пільгове кредитування підприємств, які ефективно здійснюють охорону навколишнього середовища (шляхом зниження відсотка за користування кредитом або безвідсоткове надання кредитних ресурсів);
- розробити систему податкових пільг для підприємств, що використовують ресурсозберігаючі технології і встановлюють обладнання з високим рівнем безпеки;
- запровадити екологічний акцизний збір на екологічно шкідливі для виробництва та споживання товари. В

європейських країнах існує податок за виробництвом шкідливої продукції, зокрема різних видів пального – у Великобританії; тари, міндобрих, пестицидів – у Норвегії та Швеції;

- встановити ліміти викидів і скидів шкідливих речовин, підвищити ставки оподаткування понадлімітних обсягів;
- запровадити податок на шумовий вплив (наприклад, в Угорщині податок на шумове забруднення було введено ще в 1988 р.).

Література

1. Мартиненко В. О. Досвід країн ЄС щодо сучасних механізмів управління охороною навколишнього середовища в Україні [Електронний ресурс] / В. О. Мартиненко. – Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/896/1/5.pdf>
2. Ритківа К. А. Теоретичні та практичні аспекти сучасного світового досвіду фінансування екологічної діяльності / К. А. Ритківа // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць ПДТУ. – Маріуполь, 2010. – Том 2. – С. 230–235.
3. Салатюк Н. М. Зарубіжний досвід регулювання природокористування та охорони навколишнього середовища / Н. М. Салатюк // Наукові праці НУХТ. – 2010. – № 36. – С. 210–214.
4. Хвесик М. А. Економіко-правове регулювання природокористування : монографія / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, Ю. П. Кулаковський. – К. : Кондор, 2004. – 524 с.
5. Сахаєв В. Г., Шевчук В. Я. Економіка і організація охорони навколишнього середовища / В. Г. Сахаєв, В. Я. Шевчук. – К. : Вища школа, 1995. – 272 с.
6. Хвесик Ю. М. Досвід реалізації організаційно-економічного механізму управління природокористуванням в США / Ю. М. Хвесик // Регіональна економіка, 2001. – № 1. – С. 140–146.
7. Маликова О. І. Управление охраной окружающей среды в Федеративной республике Германии / О. И. Маликова // Вестник Московского университета. Экономика. – 2001. – № 1. – Сер. 6. – С. 71–82.
8. Facts and figures on the environment: from environmental taxes to water resources // Environmental statistics in Europe. – 2010. – No. 189 [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/10/189&format=HTML>
9. Охрана окружающей среды и экономическое развитие / Йорг Клаер, Патрик Франсис, Джим МакНиколас, Александр Голуб. – Будапешт : Региональный экологический центр, 1999. – 99 с.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2013

References

1. Martynenko, V. (2006). *EU experience with modern mechanisms for environmental management in Ukraine*. Retrieved from <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/896/1/5.pdf> (in Ukr.).
2. Rytikova, K. (2010). Theoretical and practical aspects of the modern world experience financing environmental activities. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti (Theoretical and Practical Aspects of the Economy and Intellectual Property)*, 2, 230-235 (in Ukr.).
3. Salatiuk, N. (2010). Foreign experience of environmental management and environmental protection. *Naukovi pratsi NUKhT (Scholar Studies of NUFT)*, 36, 210-214 (in Ukr.).
4. Khvesyk, M., Horbach, L., & Kulakovskiy, J. (2004). *Economic and environmental regulation*. Kyiv: Condor (in Ukr.).
5. Sahae, V., & Shevchuk, V. (1995). *Economics and Organization of Environmental Protection*. Kyiv: High School (in Ukr.).
6. Khvesyk, Y. (2001). Experience of organizational-economic mechanism of environmental management in the United States. *Rehionalna ekonomika (Regional Economy)*, 1, 140-146 (in Ukr.).
7. Malikova, O. I. (2001). Environmental management in the Federal Republic of Germany. *Vestnik Moskovskoho universiteta (Herald of Moscow University)*, 1, 71-82 (in Russ.).
8. *Facts and figures on the environment: from environmental taxes to water resources* (December 10, 2010). Retrieved from <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/10/189&format=HTML>
9. Klaer, J., Fransys, P., MakNykolos, J., & Golub, A. (1999). *Environmental protection and economic development*. Budapest: The Regional Environmental Center (in Hung.).

Received 31.05.2013

Шановні колеги!
Передплачуйте науковий журнал
«Економічний часопис-XXI» на 2014 рік!